Journal of
Social Business
Vol. 2, No. 2, Summer 2025
Home Page: https://jsbu.ut.ac.ir/
Online ISSN: 3060-7213
The University of Tehran Press

Investigating the Effects of Nature-Based Tourism on the Empowerment of Rural Women (Case Study: Susan Area, Izeh County)

Leila Avazpour

Department of Agriculture, Water and Energy Governance, Faculty of Governance, University of Tehran, Tehran, Iran.
Email: Leila.avazpour@ut.ac.ir

ARTICLE INFO

Article type:
Research Article

Article History:
Received April 18, 2025
Revised June 05, 2025
Accepted June 15, 2025
Published online July 01, 2025

Keywords:
Empowerment,
Plain of Susan,
Rural Development,
Sustainable Entrepreneurship,
Tourism.

ABSTRACT

Given their pivotal role within the family, women can be considered one of the main drivers of progress and development. In rural areas, women have a significantly greater role than men in the household economy and domestic activities, contributing substantially to the economic prosperity of their communities. The very low estimated number of active rural women and their minimal participation in economic activities highlight the insufficient attention paid to their affairs and the undervaluation of their added contributions. Considering the importance of this issue, the present study aims to investigate the effects of nature-based tourism on the empowerment of rural women in the Susan Plain, a tourism region in Izeh County, Khuzestan Province. The study population consisted of rural women from this tourism area, with 6 target villages selected as sample villages. A total of 41 women involved in tourism-related activities in these villages were surveyed. Data analysis was performed using multiple regression and the nonparametric binomial test in SPSS software. The findings demonstrate that the development of nature-based tourism positively influenced women's empowerment in economic (mean = 3.62), social (mean = 3.37), and environmental (mean = 3.23) dimensions, respectively. Therefore, in addition to promoting nature-based tourism in the study area, prioritizing the enhancement of education, skills training, and access to financial resources for rural women in Susan Plain is essential. These measures not only motivate and improve the economic conditions of rural families but also increase women's participation in local decision-making, accelerate rural development, and prevent rural-to-urban migration.

Cite this article: Avazpour, L. (2025). Investigating the Effects of Nature-Based Tourism on the Empowerment of Rural Women (Case Study: Susan Area, Izeh County). *Journal of Social Business,* 2 (2), 214-225. https://doi.org/10.22059/jsbu.2025.396169.1032

© Leila Avazpour **Publisher:** University of Tehran Press.
https://doi.org/10.22059/jsbu.2025.396169.1032

نشریهٔ کسب و کار اجتماعی
دوره ۲، شماره ۲، تابستان ۱۴۰۴
سایت نشریه: https://jsbu.ut.ac.ir/
شاپا الکترونیکی: ۷۲۱۳-۳۰۶۰
انتشارات دانشگاه تهران

بررسی اثرات گردشگری طبیعت‌محور بر توان‌افزایی زنان روستایی (منطقهٔ مورد مطالعه: دشت سوسن، شهرستان ایذه)

لیلا عوض‌پور

گروه حکمرانی کشاورزی، آب و انرژی، دانشکده حکمرانی، دانشگاه تهران، تهران، ایران. رایانامه: leila.avazpour@ut.ac.ir

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:
علمی - پژوهشی

تاریخ‌های مقاله:
تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۱/۲۹
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۳/۱۵
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۳/۲۵
تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۴/۱۰

کلیدواژه:
توان‌افزایی،
توسعه روستایی،
دشت سوسن،
کارآفرینی پایدار،
گردشگری.

چکیده

زنان با توجه به نقشی که در خانواده ایفا می‌کنند، می‌توانند به عنوان یکی از محورهای اصلی پیشرفت و توسعه محسوب شوند. در مناطق روستایی زنان نقشی به مراتب بیشتر از مردان در اقتصاد خانوار و فعالیت‌های درون منزل بر عهده دارند و موجب رونق اقتصادی جامعه می‌شوند. تخمین بسیار مأیوس کننده تعداد زنان فعال روستایی و برآورد بسیار کم میزان مشارکت آنان در فعالیت‌های اقتصادی نشان‌دهنده نبود توجه کافی به امور زنان و نادیده‌گرفتن ارزش افزوده حاصل از فعالیت‌های آنان است. لذا با توجه به اهمیت موضوع، پژوهش حاضر با هدف بررسی اثرات گردشگری طبیعت محور بر توان‌افزایی زنان روستایی دشت سوسن از توابع شهرستان ایذه در استان خوزستان انجام شده است. جامعه آماری این پژوهش را زنان روستایی منطقهٔ گردشگری دشت سوسن تشکیل می‌دهند که از میان آن‌ها، ۶ روستای هدف گردشگری به‌عنوان روستاهای نمونه انتخاب شدند و نمونه‌ای به حجم ۴۱ نفر از زنانی که به‌نوعی در فعالیت‌های گردشگری مشارکت داشتند، مورد بررسی قرار گرفتند. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آماری رگرسیون چندگانه و آزمون ناپارامتری دوجمله‌ای در نرم‌افزار SPSS استفاده شد. یافته‌های پژوهش نشان داد که توسعه گردشگری طبیعت‌محور به ترتیب در توان‌افزایی اقتصادی زنان روستاهای دشت سوسن با میانگین ۳/۶۲، توان‌افزایی اجتماعی با میانگین ۳/۳۷، توان‌افزایی محیط‌زیستی با میانگین ۳/۲۳ موثر بوده است. بنابراین ضمن تاکید بر توسعه گردشگری طبیعت‌محور در منطقه مورد مطالعه، ضرورت ارتقاء آموزش، مهارت‌آموزی و فراهم‌سازی دسترسی زنان روستایی دشت سوسن به منابع مالی باید در اولویت برنامه‌ریزی‌ها قرار گیرد؛ چرا که این اقدامات نه‌تنها در ایجاد انگیزه و بهبود وضعیت اقتصادی خانواده‌های روستایی کمک می‌کند، بلکه مشارکت زنان را در تصمیم‌گیری‌های محلی افزایش داده، توسعه‌ی روستایی را تسریع می‌کند و از مهاجرت روستاییان به مناطق شهری جلوگیری خواهد کرد.

استناد: عوض‌پور؛ لیلا (۱۴۰۴). بررسی اثرات گردشگری طبیعت‌محور بر توان‌افزایی زنان روستایی (منطقهٔ مورد مطالعه: دشت سوسن، شهرستان ایذه). *کسب‌وکار اجتماعی*، ۲ (۲)، ۲۱۴-۲۲۵. https://doi.org/10.22059/jsbu.2025.396169.1032

© لیلا عوض‌پور
ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران.
https://doi.org/10.22059/jsbu.2025.396169.1032

۱. مقدمه

اساساً در دستیابی به توسعهٔ پایدار روستایی، توجه به نیروی انسانی یکی از مؤلفه‌های مهم و اساسی به‌شمار می‌آید (Handaragama & Kusakabe., 2021). فقر یکی از انواع معضلات اقتصادی- اجتماعی است که پیامدهای نامطلوبی در جوامع روستایی بر جای می‌گذارد و مانعی در مسیر تحقق توسعهٔ پایدار روستایی به‌شمار می‌رود (Bushra & Wajiha, 2015). زنان روستایی با در اختیار داشتن نیمی از جمعیت جامعهٔ روستایی، یک‌سوم از نیروی کار رسمی این جوامع را تشکیل می‌دهند (De Rosa et al., 2021). زنان روستایی نیرویی مؤثر در ایجاد تحول و منبعی بالقوه برای پیشبرد اقتصاد روستایی و افزایش نرخ رشد تولیدات غذایی و صنایع دستی به‌شمار می‌روند (Stam, 2015).

اکنون صاحب نظران معتقدند که با بازنگری در دیدگاه‌های برنامه‌ریزی، می‌بایست توجه و تأکید بیشتری نسبت به این قشر مبذول داشت (Sharpley., 2010). توجه به مقوله توان‌افزایی زنان به عنوان یکی از راهکارهای کاهش فقر در جوامع روستایی به شمار می‌رود. در حقیقت، توان‌افزایی زنان روستایی اطمینان می‌دهد که آن‌ها در فرآیندهای تصمیم‌گیری در زمینه‌ها و سطوح مختلف نقش داشته باشند و از سوی دیگر منابع و منافع بیشتری برای خود و خانواده‌شان کسب کنند (Saxena., 2016). توان‌افزایی زنان به طور گسترده به‌عنوان پایه‌ای اساسی برای رشد زنان در تمام ابعاد زندگی شناخته می‌شود (Sharma & Varma, 2008).

از سوی دیگر، توان‌افزایی زنان را می‌توان به عنوان روشی تبیین کرد که به وسیله آن زنان با قومیت و سنت‌های پیشین خود برای ایجاد استانداردهای خود در سطح خانواده و همچنین در سطح جامعه خود مقابله می‌کنند (Sakshi Chhabra et al., 2020). توان‌افزایی زنان به معنای دستیابی به قدرت و آزادی فکر و عمل، بیان انتخاب‌ها و دستیابی به رویاهایشان است (Sohu et al., 2023). در ادامه محققان مختلف، توان‌افزایی زنان را تحریک و کنترل مرزهایی تعریف کرده‌اند که بیشتر زنان در زندگی روزمره با آن مواجه هستند و همچنین توانایی توسعه محیط اطراف و استانداردهای زندگی شخصی خود را دارند و در نهایت قادر می‌شوند هر کاری را با قدرت و پتانسیل کامل انجام دهند (Rahman et al., 2018; Sharma & Varma, 2008).

موقعیت زنان در جامعه و رشد اقتصادی ارتباط قابل‌توجهی در کشورهای مختلف دارد؛ این موضوع نشان می‌دهد که بین توسعه اقتصادی و توانمندسازی زنان رابطه‌ای وجود دارد. علی‌رغم اهمیت زنان در اشتغال‌زایی و فعالیت‌های اقتصادی، جایگاه آن‌ها به عنوان کارآفرین گاهی نادیده گرفته می‌شود و ارزش آن‌ها را کم‌اهمیت جلوه می‌دهند (Muntaha Banihani, 2020). مشارکت زنان بسیار اهمیت دارد چراکه یک نظرسنجی تحقیقاتی نشان داده است که ترویج اشتغال زنان برای مشارکت در اقتصاد جهانی ممکن است تا سال ۲۰۳۰ مقدار قابل‌توجهی به رشد تولید ناخالص داخلی اضافه کند (Tourism Organization., 2004). به منظور توسعه جامعه، توان‌افزایی زنان از طریق کارآفرینی یک عامل کلیدی و دارای پتانسیل‌های فراوان است (Galindo & Ribeiro, 2011).

با این وجود، علی‌رغم ارزش قابل توجه تأثیر توان‌افزایی زنان بر اقتصاد توسعه کشور و همچنین توسعه اشتغال، نقش کارآفرین زن همچنان مورد تأکید قرار گرفته و کم اهمیت تلقی می‌شود (Malveaux, 2017). در گذشته زنان روستایی به کشاورزی و فعالیت‌های مرتبط با آن می‌پرداختند. اما امروزه بر اثر پیشرفت صنعت و تکنولوژی، حتی در روستاهای کشورهای در حال توسعه نیز مشاغل غیر کشاورزی توسعه یافته است. بنابراین نه تنها در برنامه‌ریزی‌ها توجه به عوامل مؤثر بر مشارکت اقتصادی زنان در مشاغل خاص روستایی لازم است، بلکه به عقیده بسیاری از صاحب‌نظران، لزوم برنامه‌ریزی صحیح برای اشتغال زنان در بخش غیر کشاورزی نیز ضروری به نظر می‌رسد. در این راستا گردشگری طبیعت‌محور می‌تواند فعالیت‌های اقتصادی و مشاغل گوناگونی را برای زنان روستایی ایجاد کند (Pato & Kastenholz., 2017).

صنعت گردشگری در دنیا، یکی از منابع مهم درآمد به شمار می‌آید و به عنوان گسترده‌ترین صنعت خدماتی جهان، جایگاه ویژه‌ای دارد. از این رو، بسیاری از کشورها در رقابتی نزدیک و فشرده، در پی افزایش هر چه بیشتر منافع و عواید خود از این فعالیت بین‌المللی هستند (لطفی نیا و آمار، ۱۳۹۷). بنابراین برای موفقیت در این زمینه علاوه بر داشتن شرایط گردشگرپذیری و مقاصد گردشگری، باید به برنامه‌ریزی برای جذب گردشگران و معرفی بهتر امکانات و شرایط خود به بازارهای گردشگری پرداخت (سجادی و همکاران، ۱۴۰۳). از دهه ۱۹۸۰ با تشدید مشکلات و پدیدارشدن جنبش‌های محیط‌زیستی، رویکرد

گردشگری پایدار ظهور کرد. تعریف سازمان گردشگری جهانی[1] از گردشگری پایدار در سال ۲۰۰۴، همراه با حفاظت و افزایش فرصت برای گردشگران آینده بود (World Tourism Organization., 2004). گردشگری پایدار اشکال مختلفی دارد و آنچه در این پژوهش مدنظر است، نوع خاصی از آن، یعنی گردشگری طبیعت محور[2] است.

شواهد کلی درباره نتایج گردشگری طبیعت‌محور در جهان نتایج متفاوتی را نشان می‌دهد. اگرچه نمونه‌های موفق بسیاری وجود دارد، فهرست نمونه‌های ناموفق نیز چشمگیر است؛ به‌طوری‌که به‌دلیل مشکلات ساختاری، عملیاتی و فرهنگی، در بسیاری از نقاط به یک مشکل تبدیل شده است (Das & Chatterjee., 2015). گردشگری طبیعت‌محور نوعی گردشگری طبیعی و پایدار است که با مشارکت بومیان منطقه و بهره‌گیری از پتانسیل‌های بومی و طبیعی گردشگری میسر می‌شود (Arsic et al., 2017). سازمان جهانی گردشگری، گردشگری طبیعت محور را این‌گونه تعریف می‌کند: نوعی گردشگری که در آن مسافرت به مناطق طبیعی با اهداف بهره بصری از مناظر، و رستنی‌های طبیعی و حیات وحش و با توجه به جنبه‌های فرهنگی صورت می‌پذیرد (World Tourism Organization., 2004).

پاتیل و پاتانشتی[3] (۲۰۲۴)، در تحقیق خود به اثرات اکوتوریسم بر توسعه پایدار پرداخته‌اند. نتایج تحقیق آن‌ها نشان داد که اکوتوریسم به طور قابل توجهی به حفاظت از محیط‌زیست از طریق بودجه و آگاهی کمک می‌کند، اگرچه در صورت مدیریت ناصحیح می‌تواند چالش‌هایی مانند اختلال در حیات‌وحش و تخریب زیستگاه را ایجاد کند. از نظر اقتصادی، اکوتوریسم شغل ایجاد می‌کند، از کسب‌وکارهای محلی حمایت می‌کند، و پروژه‌های حفاظتی را تامین مالی می‌کند، در حالی که از نظر فرهنگی، به حفظ میراث و ترویج احترام به شیوه‌های بومی کمک می‌کند. تحقیق آنها بر اهمیت توسعه سیاست، ظرفیت سازی و سیستم‌های نظارت قوی برای افزایش اثرات مثبت اکوتوریسم تأکید می‌کند (Patil & Pattanshetti., 2024).

آدیاتما و همکاران[4] (۲۰۲۳) در تحقیقی تحت عنوان اثرات توان‌افزایی جوامع بر پایداری اکوتوریسم در روستای بونکاسا، با استفاده از مدل معادلات ساختاری بیان کردند که توان‌افزایی جوامع محلی تأثیر مثبتی بر توسعه گردشگری پایدار دارد (Adyatma et al., 2023). عبدالله و پرایوگو[5] (۲۰۲۰) در پژوهشی درباره توسعه اکوتوریسم بر پایه توانمندسازی جوامع روستایی جنگلی دریافتند که تأکید بر ظرفیت‌های محلی می‌تواند سبب استقلال جامعه محلی در فرایند توسعه اکوتوریسم از برنامه‌ریزی تا اجرا شود و جوامع محلی در مدیریت این فرایند، قادر به استفاده از دانش، فرهنگ و منابع محلی برای بهبود رفاه اعضا خواهند بود، بدون آنکه قوانین حفاظت از جنگل‌ها را زیر پا بگذارند (Abdillah & Prayogo., 2020).

قاسمی و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی به تحلیل اثرات اکوتوریسم در توانمندسازی جوامع محلی شهرستان سوادکوه پرداختند و نتایج تحقیق آنها نشان داد که میانگین توانمندسازی کل در شهرستان سوادکوه برابر ۱/۳ از ۵ بود. بیشترین میزان توانمندسازی مربوط به مؤلفه‌های روانشناختی (۳/۳۵) و محیط زیستی (۳/۲۲) بود و کمترین میزان توانمندسازی مربوط به مؤلفه‌های سیاسی (۲/۸۹) و اقتصادی (۲/۹۶) بود.

در کشور ما با توجه به وجود تنوع جغرافیایی، قابلیت‌های زیادی برای رونق گردشگری طبیعت‌محور وجود دارد. از جمله مناطق مهم کشور برای رونق گردشگری طبیعت‌محور، منطقه غرب کشور و استان خوزستان می‌باشد که در فصل بهار پذیرای تعداد بسیار زیادی گردشگر از سراسر کشور بوده و می‌تواند تأثیر مهمی بر توسعه اقتصادی این استان داشته باشد. در این راستا منطقه گردشگری سوسن از توابع شهرستان ایذه، به دلیل برخورداری از جاذبه‌های طبیعی متنوع و منحصر به فرد، طبیعت بکر و سرسبز، چشمه‌های خروشان، آبشارهای متعدد و آثار باستانی کهن، مقصدی بی‌نظیر برای طبیعت‌گردان، عاشقان تاریخ و مسافران در جستجوی آرامش است. گل‌های زیبا از جمله گل نرگس، مزارع برنج‌کاری، درختان بلوط، انجیر و انار، کوه‌ها و دره‌های چشم‌نواز، همه‌وهمه بر زیبایی این دشت افزوده است. این دشت دارای جاذبه‌های روستایی همچون روستای ثریا که به دلیل پلکانی بودنش لقب ماسوله خوزستان را از آن خود کرده است، همچنین روستاهای لولو، مهرنان، جنگه، شیمن، شیخ و فالح که از زیبایی و اصالت چیزی کم ندارند. همه

1. World Tourism Organization
2. Ecoturism
3. Patil & Pattanshetti
4. Adyatma
5. Abdillah & Prayogo

این جاذبه‌های طبیعی ظرفیت این منطقه برای گردشگری طبیعت محور را نشان می‌دهد. با توجه به تأثیری که این نوع گردشگری بر اقتصاد و معیشت بومیان منطقه دارد، هدف این پژوهش بررسی تأثیر گردشگری طبیعت‌محور بر توان‌افزایی زنان روستایی منطقه گردشگری دشت سوسن استان خوزستان می‌باشد. بر این اساس، پرسش‌های اساسی تحقیق حاضر به شرح زیراست:

۱- گردشگری طبیعت‌محور چه تأثیری بر توان‌افزایی اقتصادی زنان روستایی دارد؟

۲- گردشگری طبیعت‌محور چگونه بر ارتقاء اعتماد بنفس، جایگاه اجتماعی و مشارکت زنان در جامعه روستایی تأثیرگذار است؟

۳- گردشگری طبیعت‌محور چه تأثیری در آگاهی محیطزیستی زنان و حفاظت از عرصه‌های طبیعی دارد؟

۴- میانگین توان‌افزایی هر یک از ابعاد سه گانه اقتصادی، اجتماعی و محیطزیستی چقدر است؟

۲. روش‌شناسی تحقیق

۲-۱. معرفی منطقهٔ مورد مطالعه

شهرستان ایذه یکی از شهرستان‌های استان خوزستان واقع در جنوب غرب ایران است. مرکز این شهرستان، شهر ایذه است. به‌طور میانگین، شهرستان ایذه با ارتفاع بالای هزار متر، مرتفع‌ترین شهرستان استان خوزستان به شمار می‌آید. شایان ذکر است که آب و هوای این شهرستان نیز با دیگر مناطق استان تفاوت دارد. برای نمونه، در ایستگاه مرغا سالانه بین ۵۸۰ تا ۷۴۰ میلی‌متر متغیر است؛ درحالی‌که در دره‌ی بالای دهدز که پوشیده از جنگل است، این میزان به بیش از ۷۵۰ میلی‌متر در سال می‌رسد. شهرستان ایذه نه تنها قطب اکوتوریسم استان خوزستان محسوب می‌شود، بلکه بالاترین میزان گردشگرپذیری را در میان شهرستان‌های این استان دارد. ایذه دارای اقلیمی سرد و مرطوب است.

منطقه مورد مطالعه تحقیق حاضر بخش سوسن از توابع شهرستان ایذه می باشد. این دشت علاوه بر آب و هوای مطبوع و دل انگیز دارای جاذبه‌های طبیعی متنوعی مانند دشت‌های سرسبز، آبشارهای متعدد، دشت‌های پوشیده از لاله‌های قرمز است. همچنین، گردشگران می‌توانند از تفریحات جذابی مانند ماهی‌گیری و قایق‌سواری در رودخانه‌های منطقه لذت ببرند. از دیگر عوامل محبوبیت دشت سوسن، نزدیکی آن به برخی جاذبه‌های طبیعی دیگر نظیر تالاب‌های چغاخور و میانگران همچنین امکان قایق‌سواری در سد کارون ۳ است. این منطقه سالانه هزاران گردشگر را به خود جذب می‌کند. حضور پرشمار گردشگران در این ناحیه، زمینه‌ی اشتغال ساکنان محلی، به‌ویژه زنان را فراهم آورده است که از جمله این فعالیت‌ها می‌توان به احداث و اداره اقامتگاه‌های بوم‌گردی و تهیه و عرضه غذاهای محلی ، پخت نان محلی، راه‌اندازی فروشگاه‌های محلی جهت تأمین نیازهای مسافران، تولید و فروش صنایع‌دستی منطقه و نیز کاشت، برداشت و فروش گیاهان دارویی اشاره کرد.

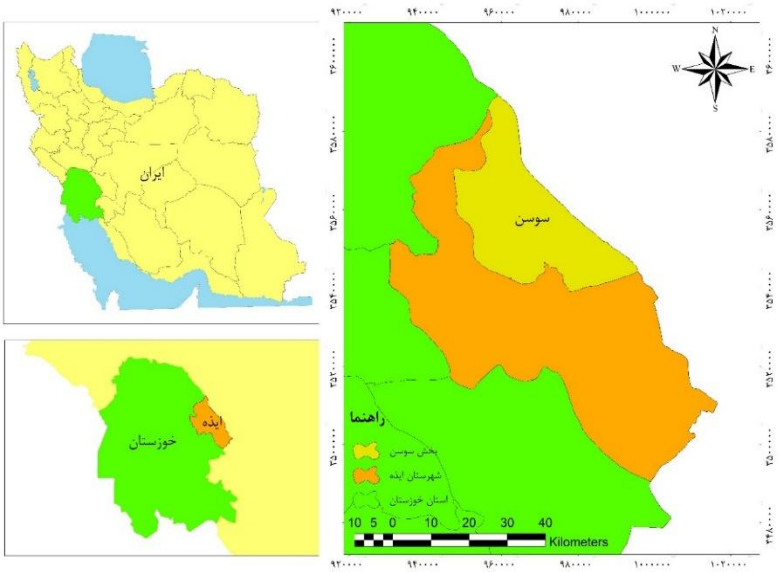

شکل ۱. موقعیت منطقه مورد مطالعه در استان و کشور

۲-۲. روش کار

پژوهش حاضر از نظر ماهیت، از نوع تحقیقات کمی است. روش گردآوری داده‌ها به‌صورت پیمایشی (از طریق پرسشنامه) و کتابخانه‌ای بوده است. جامعه آماری این پژوهش شامل جمعیت زنان مناطق روستایی بخش سوسن از توابع شهرستان ایذه در استان خوزستان به تعداد ۴۱ نفر می‌باشد. با توجه به پراکندگی روستاها و تعداد زیاد آن‌ها، ۶ روستا (روستاهایی که بیشترین حجم گردشگر را به خود اختصاص داده‌اند)، به عنوان روستای نمونه انتخاب شدند. در این روستاها تمامی زنانی که به نوعی در فعالیت‌های اقتصادی مرتبط با گردشگری طبیعت‌محور در منطقه مورد مطالعه مشارکت داشتند، به روش تمام‌شماری انتخاب شدند. بر این اساس روستاهای ده‌ثریا، ده‌شیخ، لولو و مهرنان از دهستان سوسن غربی و روستاهای شیمن و فالح از دهستان سوسن شرقی انتخاب شدند.

جدول ۱. روستاهای مورد مطالعه و تعداد پرسشنامه تکمیل شده در هر روستا

بخش	دهستان	روستا	تعداد پرسشنامه
سوسن	سوسن غربی	ده‌ثریا	۱۱
		ده‌شیخ	۸
		لولو	۹
		مهرنان	۶
	سوسن شرقی	شیمن	۴
		فالح	۳
جمع		**۴۱**	

به منظور برآورد پایایی ابزار پژوهش با انجام مطالعه مقدماتی (۱۵ پرسش‌نامه خارج از جامعه اصلی) و محاسبه ضریب آلفای کرونباخ مقدار ۸۹ درصد به دست آمد.

در این تحقیق برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از دو روش توصیفی و استنباطی استفاده شده است. آمار توصیفی، به‌منظور برآورد فراوانی و محاسبه میانگین و انحراف معیار داده‌ها به‌کار رفته است. در آمار استنباطی، از روش‌های آماری همچون آزمون ناپارامتری دوجمله‌ای برای سنجش میزان اثرگذاری گردشگری طبیعت‌محور بر توانمندسازی زنان و آزمون کروسکال–والیس برای سنجش میانگین توان‌افزایی در سه مولفه اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی در روستاهای موردمطالعه استفاده شده است. شایان ذکر است تمامی تجزیه و تحلیل‌ها در نرم افزار SPSS و Excel انجام شده است.

۳. یافته‌های پژوهش

بر اساس نتایج به دست آمده از جامعه آماری، ۴۳ درصد در از پاسخ‌دهندگان در گروه سنی ۱۸ تا ۳۰ سال، ۳۸/۳۷ درصد در گروه ۳۱ تا ۴۵ سال، ۱۲/۲۶ درصد در گروه سنی ۴۵ تا ۶۰ سال، ۶/۳۷ درصد در گروه سنی بالای ۶۰ سال قرار دارند. همچنین ۸۵ درصد از افراد نمونه تحقیق را زنان متأهل و ۱۵ درصد را زنان مجرد تشکیل می‌دهند.

در تحقیق حاضر اثرات گردشگری طبیعت‌محور در توان‌افزایی زنان مورد بررسی قرار گرفته است. به منظور ارزیابی اثرات گردشگری طبیعت‌محور در توانمندسازی اقتصادی زنان، از ۷ مؤلفه استفاده شده است.یافته‌ها حاکی از آن است که بیشترین تأثیر گردشگری طبیعت‌محور در بُعد اقتصادی، مربوط به افزایش سطح درآمد و پس انداز زنان (با میانگین ۳/۹۷)، رتبه دوم مربوط به مولفه ایجاد ثبات و امنیت شغلی زنان (با میانگین ۳/۸۴)، و رتبه سوم مربوط به ایجاد فرصت‌های شغلی جدید برای زنان (با میانگین ۳/۸۱) بوده است (جدول ۲).

جدول ۲. توزیع درصدی پاسخ‌دهندگان و رتبه‌بندی مؤلفه‌ها بر اساس میانگین مؤلفه‌های توان‌افزایی اقتصادی

ردیف	توان‌افزایی اقتصادی	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین
۱	ایجاد فرصت‌های شغلی جدید برای زنان	۶/۲۳	۱۴/۹۴	۲۹/۶۴	۲۷/۸۴	۲۱/۳۵	۳/۸۱
۲	افزایش سطح درآمد و پس انداز زنان	۱/۶۲	۴/۱۶	۲۳/۷۸	۴۱/۴۸	۲۸/۹۶	۳/۹۷
۳	جذب بیشتر منابع مالی و افزایش توان بازپرداخت وام‌ها	۳/۳۵	۱۲/۱۴	۴۳/۲۰	۲۷/۳۳	۱۳/۹۸	۳/۲۳
۴	توسعه بازارهای محلی با مدیریت زنان	۵/۱۲	۱۶/۶۴	۳۵/۵۳	۲۶/۴۵	۱۶/۲۸	۳/۲۵
۵	ایجاد ثبات و امنیت شغلی زنان	۱/۲۳	۶/۶۵	۲۵/۵۱	۳۹/۷۵	۲۶/۸۶	۳/۸۴
۶	تنوع بخشی به منابع درآمدی زنان	۷/۶۳	۱۸/۴۸	۲۹/۶۶	۲۸/۷۵	۱۵/۴۸	۳/۱۵
۷	افزایش مهارت در کسب و کار	۶/۵۰	۱۲/۱۶	۳۵/۹۰	۲۶/۶۵	۱۴/۳۴	۳/۳۷

بر اساس نتایج جدول (۳)، اثرات گردشگری طبیعت‌محور در توان‌افزایی اجتماعی زنان مورد بررسی قرار گرفته است به منظور ارزیابی این اثرات، از ۸ مؤلفه استفاده شده است و نتایج حاکی از آن است که بیشترین تأثیر گردشگری طبیعت‌محور در بعد اجتماعی مربوط به افزایش کیفیت زندگی زنان (با میانگین ۳/۷۴)، افزایش حس مسئولیت‌پذیری در زنان (با میانگین ۳/۶۸)، افزایش حس استقلال در زنان (با میانگین ۳/۶۲) بوده است.

جدول ۳. توزیع درصدی پاسخ‌دهندگان و رتبه‌بندی مؤلفه‌ها بر اساس میانگین مؤلفه‌های توان‌افزایی اجتماعی

ردیف	توان‌افزایی اجتماعی	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین
۱	افزایش حضور زنان در عرصه‌های اجتماعی و فرهنگی روستا	۷/۵۵	۱۸/۲۵	۴۰/۴۴	۲۲/۸۱	۱۰/۹۵	۳/۱۴
۲	افزایش کیفیت زندگی زنان	۲/۴۸	۶/۶۵	۳۵/۶۳	۲۹/۵۴	۲۵/۴۰	۳/۷۴
۳	حفاظت از مراسمات فرهنگی و سنتی روستا	۷/۳۲	۱۶/۹۵	۲۹/۵۳	۲۸/۹۵	۱۷/۲۵	۳/۱۲
۴	افزایش حس تعلق به روستا	۷/۲۱	۱۶/۴۵	۳۴/۵۶	۲۰/۳۵	۲۱/۴۳	۳/۴۵
۵	افزایش حضور زنان در تصمیم‌گیری در مورد روستا	۵/۷۵	۱۲/۱۰	۳۸/۵۵	۲۶/۶۵	۱۶/۹۵	۳/۳۷
۶	افزایش حس مسئولیت‌پذیری در زنان	۴/۱۲	۸/۶۵	۳۱/۵۱	۲۹/۲۵	۲۶/۴۷	۳/۶۸
۷	افزایش حس استقلال در زنان	۲/۴۵	۱۶/۲۸	۲۶/۳۴	۲۹/۰۸	۲۵/۸۵	۳/۶۲
۸	تغییر نگرش نسبت به زنان	۷/۱۳	۱۶/۰۷	۳۴	۲۸/۳۵	۱۴/۴۵	۳/۲۴

همچنین بر اساس نتایج جدول (۴)، اثرات گردشگری طبیعت‌محور در توان‌افزایی محیط‌زیستی زنان مورد بررسی قرار گرفته است. به منظور ارزیابی اثرات اکوتوریسم در توانمندسازی محیط‌زیستی زنان از ۸ مؤلفه استفاده شده است. نتایج نشان‌می‌دهد که بیشترین تأثیر گردشگری طبیعت‌محور در بعد محیط‌زیستی مربوط به افزایش آگاهی نسبت به مضرات دفع زباله و پسماندها در منابع طبیعی (با میانگین ۳/۵۸)، کاهش آلودگی منابع آب، تخریب جنگل و تغییر کاربری اراضی (با میانگین ۳/۵۵)، اجرای برنامه‌های آموزشی محیط‌زیستی و ارتقاء فرهنگ محیط زیست (با میانگین ۳/۳۸) بوده است.

جدول ۴. جدول توزیع درصدی پاسخ‌دهندگان و رتبه‌بندی مؤلفه‌ها بر اساس میانگین مؤلفه‌های توان‌افزایی محیط‌زیستی

ردیف	توان‌افزایی محیط‌زیستی	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین
۱	افزایش آگاهی از مضرات دفع زباله و پسماندها در منابع‌طبیعی	۳/۱۲	۷/۵۵	۳۷/۵۵	۳۰/۵	۲۱/۲۸	۳/۵۸
۲	افزایش آگاهی در استفاده از محصولات سبز	۵/۱۲	۱۵/۱۷	۴۲/۳۶	۲۵/۳۵	۱۲	۳/۲۱
۳	افزایش اهمیت عضویت در تشکل‌های محیط‌زیستی	۳/۷۹	۱۱/۷۲	۴۴/۱۴	۲۶/۵۵	۱۰	۳/۲۵
۴	کاهش آلودگی منابع آب، تخریب جنگل و تغییر کاربری اراضی	۳/۴۴	۸/۹۵	۳۷/۹۴	۲۹/۳۲	۲۰/۳۵	۳/۵۵
۵	افزایش آگاهی از مزایای بازیافت زباله	۱۰/۶۹	۲۱/۰۳	۴۰/۶۹	۱۷/۹۳	۹/۶۶	۲/۹۵
۶	اجرای برنامه‌های آموزشی محیط زیستی و ارتقاء فرهنگ محیط‌زیست	۱۳/۱۲	۷/۵۷	۳۷/۵۰	۳۰/۷۸	۱۰/۰۳	۳/۳۸

در تحقیق حاضر در راستای بررسی گردشگری طبیعت‌محور از سه متغیر مشارکت، آموزش و حفاظت استفاده شده است که در ادامه، یافته‌های توصیفی مربوط به آنها ارائه می‌گردد (جدول ۵). همان‌گونه که در این جدول مشاهده می‌شود، جهت ارزیابی گردشگری از ۹ مؤلفه استفاده شده و نتایج نشان دهنده آن است که بیشترین توسعه مربوط به «افزایش تمایل در برقراری ارتباط با گردشگران منطقه با میانگین ۳/۷۱»، « آگاهی از تمایلات گردشگران با میانگین ۳/۶۵ »، و «میزان تمایل به حفاظت از منابع‌طبیعی و محیط‌زیست با میانگین ۳/۶۱»، بوده است.

جدول ۵. توزیع درصدی پاسخ‌دهندگان برحسب متغیر گردشگری طبیعت‌محور

	گردشگری طبیعت‌محور	خیلی‌کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی‌زیاد	میانگین
	مشارکت در برگزاری تورهای گردشگری در منطقه	۶/۹۶	۲۱/۰۳	۳۶/۵۴	۲۱/۷۵	۱۳/۵۵	۳/۲۳
مشارکت	کسب مهارت در ارتباط با گردشگران منطقه	۵/۲۵	۱۰/۴۳	۳۲/۱۴	۲۵/۸۵	۲۰/۳۵	۳/۲۴
	افزایش تمایل در برقراری ارتباط با گردشگران منطقه	۱/۷۲	۵/۸۵	۳۷/۴۳	۲۹/۲۵	۲۴/۳۵	۳/۷۱
	افزایش تمایل در شرکت در دوره‌های مهارت‌آموزی مرتبط با بوم‌گردی	۹/۶۵	۲۰/۲۲	۳۵/۲۴	۱۵/۹۵	۱۰/۴۰	۳/۰۲
آموزش	آگاهی از تمایلات گردشگران	۴/۷۵	۱۱	۳۲/۸۶	۲۵/۸۵	۲۲/۰۵	۳/۶۵
	افزایش تمایل به شرکت در دوره‌های آموزشی برای حفاظت از منابع‌طبیعی	۳/۷۵	۱۲/۳۷	۳۵/۶۵	۲۲/۸۹	۲۱/۷۶	۳/۵۴
	میزان تمایل به حفاظت از منابع‌طبیعی و محیط‌زیست	۱/۰۳	۷/۲۵	۴۰/۳۸	۳۰/۲۲	۲۰	۳/۶۱
حفاظت	میزان آگاهی از حفاظت از منابع‌طبیعی و محیط‌زیست	۷/۱۲	۱۲	۳۵/۵۵	۲۵/۶۳	۱۷/۹۰	۳/۳۶
	میزان فعالیت‌های انجام شده برای حفاظت از منابع‌طبیعی و محیط‌زیست	۱۰/۶۵	۲۰/۳۵	۳۶/۹۵	۱۷/۵۵	۱۲/۰۵	۳

با توجه به نتایج جدول (۶)، می‌توان بیان کرد که همه متغیرهای پژوهش دارای ارتباط معنادار و مثبتی با یکدیگر هستند و توسعه گردشگری طبیعت‌محور در هر یک از متغیرها، متغیرهای توانمندسازی را تحت تأثیر قرار خواهد داد. در این میان بیشترین همبستگی مربوط به متغیرهای مشارکت و توانمندسازی اقتصادی با میزان همبستگی ۰/۶۷۴ است. کمترین همبستگی نیز میان متغیرهای حفاظت و توانمندسازی اجتماعی با میزان همبستگی ۰/۴۴۹ مشاهده می‌شود.

جدول ۶. همبستگی درونی متغیرها

متغیر	مؤلفه	گردشگری طبیعت محور			توان‌افزایی		
		مشارکت	آموزش	حفاظت	اقتصادی	اجتماعی	محیط‌زیستی
گردشگری طبیعت‌محور	مشارکت	–	۰/۴۸۵	۰/۵۱۸	۰/۶۷۴	۰/۶۳۹	۰/۶۱۲
	آموزش	۰/۴۸۵	–	۰/۵۳۴	۰/۶۴۹	۰/۵۹۸	۰/۴۵۵
	حفاظت	۰/۵۱۸	۰/۵۳۴	–	۰/۵۵۳	۰/۴۴۹	۰/۶۲۵
توان افزایی	اقتصادی	۰/۶۷۴	۰/۶۴۹	۰/۵۵۳	–	۰/۵۰۵	۰/۶۱۲
	اجتماعی	۰/۶۳۹	۰/۵۹۸	۰/۴۴۹	۰/۵۰۵	–	۰/۶۲۲
	محیط‌زیستی	۰/۶۱۲	۰/۴۵۵	۰/۶۲۵	۰/۶۱۲	۰/۶۲۲	–

جدول (۷)، نتایج حاصل از آزمون کروسکال–والیس را نشان می‌دهد. این آزمون به‌منظور تعیین میزان تأثیر گردشگری طبیعت‌محور بر ابعاد مختلف پژوهش (توانمندسازی اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی) به کار گرفته شده است. بر اساس میانگین رتبه‌ای مشاهده‌شده در جدول، مشخص شد که گردشگری طبیعت‌محور در منطقه مورد مطالعه به‌ترتیب بیشترین تأثیر را بر بعد اقتصادی، سپس اجتماعی و در نهایت محیط‌زیستی داشته است.

جدول ۷. نتایج آزمون کروسکال والیس بر اساس ابعاد پژوهش

ابعاد	تعداد جامعه آماری	میانگین رتبه‌ای	میانگین	رتبه
اقتصادی	۴۱	۱۴۸/۲۵	۳/۶۲	۱
اجتماعی	۴۱	۱۳۸/۰۵	۳/۳۷	۲
محیط‌زیستی	۴۱	۱۳۲/۴۸	۳/۲۳	۳

۴. بحث و نتیجه‌گیری

زنان نه تنها موضوع و هدف برنامه توسعه‌ای به شمار می‌روند، بلکه به عنوان عامل تقویت کننده مؤثر در پیشبرد اهداف توسعه اقتصادی و اجتماعی نیز شناخته می‌شوند. به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه، موفقیت دولت‌ها در زمینه‌هایی همچون کنترل بیکاری، ارتقاء بهداشت، حفظ محیط زیست و کاهش فقر تا حد زیادی به مشارکت زنان بستگی دارد (Sangeetha et al., 2016). زنان در بیشتر مناطق روستایی کشورهای در حال توسعه پایه و اساس کشاورزی در مقیاس کوچک، نیروی کار مزرعه و زندگی روزانه خانواده هستند (Adekunle., 2013) و بدین ترتیب بخش عمده‌ای از مسئولیت تولید مواد غذایی خانواده‌های خود را نیاز بر عهده دارند (Satyavathi et al., 2013).

با وجود نقش برجسته و انکارناپذیر زنان در جوامع روستایی، بسیاری از آنان به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه، از جایگاه اجتماعی شایسته‌ای برخوردار نیستند و از جمله محروم‌ترین اقشار جامعه به‌شمار می‌روند.آنان با سرکوب‌های اجتماعی، نابرابری‌های اقتصادی و محدودیت در دسترسی به آموزش، منابع مالی و سایر فرصت‌های توسعه‌ای مواجه‌اند و اغلب مورد غفلت قرار می‌گیرند (Paramandam & Packirisamy., 2015).

تخمین بسیار مأیوس‌کننده تعداد زنان فعال روستایی و برآورد بسیار پایین میزان مشارکت آنان در فعالیت‌های اقتصادی، تأییدی بر عدم توجه کافی به امور زنان و ارزش‌افزوده آنان است. این در حالی است که توانمندسازی زنان می‌تواند نقش مهمی در تسریع روند بهبود وضع اقتصادی آنان و به طور کلی در توسعه جامعه ایفا کند (Das & Singh., 2019). زنان توانمند در اقتصادهای نوظهور، نه تنها بهزیستی خانواده را بهبود می‌بخشند و بر کاهش خشونت تأثیر گذارند، بلکه از طریق آموزش بهتر و کاهش فقر، سلامت اقتصادی ملت‌ها را نیز به همراه می‌آورند (Tjilen et al., 2019).

توانمندسازی زنان یکی از ارکان اصلی توسعه در کشورهای مختلف به شمار می‌رود و به عنوان یکی از اهداف توسعه هزاره نیز مورد تاکید قرار گرفته است (De Vita et al., 2014). در چند دهه اخیر، این موضوع در زمره محورهای اساسی گفتمان توسعه جای گرفته و شواهد متعددی نشان داده‌اند که زنان توانمند قادرند زمینه‌ساز تحولات بنیادین در جوامع روستایی باشند و مسیر توسعه را تسهیل کنند (Orso & Fabrizi., 2016). براین اساس و با توجه به جایگاه توانمندسازی زنان در ادبیات توسعه و ضرورت تدوین سیاست‌ها و برنامه‌های هدفمند در این زمینه، لازم است فرصت‌های بیشتری برای مشارکت فعال زنان در مناطق روستایی فراهم شود. از این‌رو، پژوهش حاضر با هدف بررسی اثرات گردشگری طبیعت‌محور بر توان‌افزایی زنان روستایی در منطقه دشت سوسن، از توابع شهرستان ایذه در استان خوزستان، انجام شده است.

نتایج پژوهش نشان داد که توسعه گردشگری طبیعت‌محور به ترتیب در توان‌افزایی اقتصادی زنان روستاهای دشت سوسن با میانگین ۳/۶۲، توان‌افزایی اجتماعی با میانگین ۳/۳۷، توان‌افزایی محیط‌زیستی با میانگین ۳/۲۳ تأثیر داشته است. پاتیل و پاتانشتی (۲۰۲۴) در پژوهش خود به اثرات اکوتوریسم بر توسعه پایدار پرداخته‌اند. نتایج تحقیق آن‌ها نشان داد که اکوتوریسم به طور قابل توجهی به حفاظت از محیط‌زیست کمک می‌کند که با نتایج تحقیق حاضر هم‌خوانی دارد (Patil and Pattanshetti., 2024). قاسمی و همکاران (۱۴۰۰) نیز در مطالعه‌ای به تحلیل اثرات اکوتوریسم در توانمندسازی جوامع محلی شهرستان سوادکوه پرداختند. نتایج تحقیق آنان نشان داد که کمترین میزان توان‌افزایی مربوط به مؤلفه‌های سیاسی (۲/۸۹) و اقتصادی (۲/۹۶) بوده است؛ که با نتایج تحقیق حاضر در تضاد است، چرا که در این تحقیق، توسعه گردشگری طبیعت‌محور بیشترین تأثیر را بر توان‌افزایی اقتصادی زنان روستاهای دشت سوسن با میانگین۳/۶۲ داشته است. علی و همکاران [1] (۲۰۲۴) در تحقیق خود با عنوان «ارزیابی پویایی اکوتوریسم با استفاده از تحلیل چند روشی» بیان کردند که گردشگری طبیعت‌محور به طور قابل توجهی بر توسعه اجتماعی و مشارکت افراد محلی در زمینه اکوتوریسم تأثیرگذار است، که با نتایج تحقیق حاضر نیز هم‌خوانی دارد (Ali et al., 2024). بر اساس نتایج بدست آمده، برخی پیشنهادهای کاربردی و سیاستی به شرح زیر ارائه می‌شود:

- برگزاری کارگاه‌های آموزشی برای توانمندسازی زنان روستایی در در حوزه گردشگری، شامل آموزش‌هایی در زمینه راهنمایی تور، تولید و فروش صنایع دستی، خدمات پذیرایی، بازاریابی دیجیتال و مهارت‌های ارتباطی.

1. Ali

- توسعه زیرساخت‌های گردشگری مانند ایجاد اقامتگاه‌های بوم‌گردی با مدیریت زنان محلی به‌منظور ارتقای مشارکت اقتصادی و اشتغال پایدار آنان.
- تشویق به تشکیل تعاونی‌های گردشگری زنان به‌منظور بهره‌مندی جمعی از منافع اقتصادی و افزایش قدرت چانه‌زنی در بازار گردشگری.
- پیشنهاد به نهادهای دولتی و غیردولتی به منظور تخصیص تسهیلات اعتباری و وام‌های کم‌بهره به زنان فعال در حوزه گردشگری روستایی.
- تدوین برنامه‌های توسعه گردشگری مبتنی بر مشارکت زنان با همکاری وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی.
- حمایت قانونی از کسب‌وکارهای خرد زنان روستایی در حوزه گردشگری و تسهیل ثبت رسمی این فعالیت‌ها.

گردشگری طبیعت‌محور در منطقه دشت سوسن شهرستان ایذه، پتانسیل قابل‌توجهی برای توان‌افزایی زنان روستایی فراهم می‌آورد. نتایج نشان می‌دهد که توسعه گردشگری با رویکردی مشارکتی و بومی‌محور، می‌تواند موجب افزایش مهارت‌ها، اشتغال‌زایی، بهبود درآمد، ارتقاء اعتماد به نفس و نقش اجتماعی زنان شود. با فراهم کردن زیرساخت‌های مناسب، ارائه آموزش‌های هدفمند و حمایت نهادهای محلی، گردشگری می‌تواند به ابزاری مؤثر برای ارتقاء جایگاه اقتصادی و اجتماعی زنان در این منطقه تبدیل شده و در توسعه پایدار روستایی نقش‌آفرینی کند.

References

Abdillah, L., & Prayogo, D. (2020). Ecotourism development based on local community empowerment: A case study in the forest village community institution of Wana Cendana, Dago Village, Bogor Regency. *Simulacra, 3*(1), 57–68. https://doi.org/10.21107/sml.v3i1.7218

Adyatma, I. W. C., Nida, D., & Suariedewi, I. (2023). The effect of community empowerment on the sustainability of ecotourism-based tourism through moderation of local wisdom variables in Bongkasa Village, Abiansemal District. *International Journal of Current Science Research and Review.* https://doi.org/10.47191/ijcsrr/V6-i7-21

Akshi Chhabra, Rajasekaran Raghunathan, & Muralidhar Rao, N. V. (2020). The antecedents of entrepreneurial intention among women entrepreneurs in India. *Asia Pacific Journal of Innovation and Entrepreneurship, 14*(1), 76–92. https://doi.org/10.1108/apjie-06-2019-0034

Avazpour, L (2021). Prioritization of sustainable business plans in order to empower rangeland users (Study area: Maneh and Samolghan counties, North Khorasan province), Ph.D Thesis, University of Tehran.

Avazpour, L., Ghorbani, M., Azarnivand, H., & Rafiee, H. (2023). Economic valuation of the tourism functions of pastures (Study area: North Khorasan Province, Maneh and Samalganeh County). *Journal of Rangeland and Watershed Management, 76*(3), 195–213. (In Persian). https://doi.org/10.22059/jrwm.2021.329507.1611

Bushra, & Wajiha. (2015). Assessing the socio-economic determinants of women empowerment in Pakistan. *Procedia - Social and Behavioral Sciences, 177,* 3–8. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.02.321

Carter, S. M., & Henry, C. (2009). Exploring the impact of gender upon women's business ownership. *International Small Business Journal: Researching Entrepreneurship, 27*(2), 139–156. https://doi.org/10.1177/0266242608100482

De Rosa, M., Bartoli, L., & McElwee, G. (2021). Spaces of innovation and women rural entrepreneurship in Italy. *New Medit, 20*(3 SI), 85–100. https://doi.org/10.30682/nm2103f

De Vita, L., Mari, M., & Poggesi, S. (2014). Women entrepreneurs in and from developing countries: Evidence from the literature. *European Management Journal, 32*(3), 451–460. https://doi.org/10.1016/j.emj.2013.07.009

Stam, E. (2015). Entrepreneurial ecosystems and regional policy: A sympathetic critique. *European Planning Studies, 23*(9), 1759–1769. https://doi.org/10.1080/09654313.2015.1061484

Galindo, M., & Ribeiro, D. (2011). Women's entrepreneurship and economics: New perspectives, practices, and policies. Springer, New York, NY.

Ghasemi, J., Alemi, H., Afzali, A., & Alambeigi, A. (2021). Analysis of the effects of ecotourism on empowering local communities (Case study: Savadkooh County). *Environmental Education and Sustainable Development Quarterly, 11*(2), 87–106. (In Persian). https://doi.org/10.30473/EE.2023.58331.2344

Ghorbani, M., & Avazpour, L. (2017). Analysis of Structural Characteristics of Rural Women Network for Establishment of Collaborative Management in Desert Areas (Pilot: Tajmir Village, Carbon Sequestration International Project, South Khorasan Province), *Iranian Journal of Range and Desert Research,* 24(2), 383-391. https://doi.org/10.22092/ijrdr.2017.113132

Ghorbani, M., Avazpour, L., & Heydari, S. (2018). Appraising the structural characteristics of social capital of local beneficiaries network in keeping with collaborative natural resource governance (Pilot: Sarayan County, South Khorasan Province). *Journal of Range and Watershed Management, 71*(1), 241–252. (In Persian). https://doi.org/10.22059/jrwm.2017.203990.995

Ghorbani, M, Avazpour, L, Rahimi, M, Mousavi, H, Esmaeli, B. (2018). Analysis of bonding social capital towards co-management of dry lands. *Iranian Journal of Range and Desert Research*, 25(2), 378-387. hthttps://doi.org/10.22092/ijrdr.2018.116849

Ghorbani, M, Esmaeili, B, Akbari, E, Yazdanparast, M, Avazpour, L. (2024). Measuring the adaptive capacity of rangeland users under drought stress in North-eastern Iran: application of social network analysis. *Journal of Arid Environments*, 225, 105254. https://doi.org/10.1016/j.jaridenv.2024.105254

Ghorbani, M., Avazpour, L., & Rasekhi, S. (2016). Social capital analysis of rural women network in line with empowerment of local. *Social Studies and Research in Iran, 5*(2), 273–294. (In Persian). https://doi.org/10.22059/JISR.2016.59243

Handaragama, S., & Kusakabe, K. (2021). Participation of women in business associations: A case of small-scale tourism enterprises in Sri Lanka. *Journal of Heliyon, 11*(7), 1–10. https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2021.e08303
Lotfiniya, M., & Amar, T. (2018). The role of tourism analysis in the economic developments of tourism destination villages of the eastern Gilan province in the last decade. *Quarterly of Geography & Regional Planning, 3*(8), 72–90. (In Persian). https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22286462.1397.8.3.6.7
Malveaux, S. M. (2017). A prescription for overcoming gender inequity in complex litigation: An idea whose time has come. *JOTWELL: The Journal of Things We Like (Lots).* http://scholar.law.colorado.edu/articles/980/
Orso, C. E., & Fabrizi, E. (2016). The determinants of women's empowerment in Bangladesh: The role of partner's attitudes and participation in microcredit programmes. *The Journal of Development Studies, 52*(6), 895–912. https://doi.org/10.1080/00220388.2015.1107046
Paramanandam, D. A., & Packirisamy, P. (2015). An empirical study on the impact of micro enterprises on women empowerment. *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy.* https://doi.org/10.1108/JEC-08-2014-0017
Patil, S., & Pattanshetti, M. (2024). The role of ecotourism in sustainable development: A comprehensive systematic review. https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-4843585/v1
Pato, L., & Kastenholz, E. (2017). Marketing of rural tourism – a study based on rural tourism lodgings in Portugal. *Journal of Place Management and Development, 10*(2), 139–121. https://doi.org/10.1108/JPMD-06-2016-0037
Rahman, S., Chaudhry, I. S., & Farooq, F. (2018). Gender inequality in education and household poverty in Pakistan: A case of Multan District. *Review of Economics and Development Studies, 4*(1), 115–126. http://dx.doi.org/10.26710/reads.v4i1.286
Sajjadi, S. S., Pourtaheri, M., & Eftekhari, A. (2025). Identification and measurement of the importance of marketing mix indicators (8P) in the studied ecotourism accommodations: The villages of the Hawraman region. *Rural Development Strategies, 11*(4), 477–497. https://doi.org/10.22048/RDSJ.2025.385921.2086
Salia, S., Hussain, J., Tingbani, I., & Kolade, O. (2018). Is women empowerment a zero sum game? Unintended consequences of microfinance for women's empowerment in Ghana. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research.* https://doi.org/10.1108/IJEBR-04-2017-0114
Sangeetha, V., Sharma, N., Wason, M., Singh, P., & Padaria, R. N. (2016). Whether modular capacity building tools are effective in empowering self-help groups. *International Journal of Bio-resource and Stress Management, 7*(5), 1181–1185. http://dx.doi.org/10.23910/IJBSM/2016.7.5.1683a
Satyavathi, C. T., Bharadwaj, C., & Brahmanand, P. S. (2010). Role of farm women in agriculture: Lessons learned. *Gender, Technology and Development, 14*(3), 441–449. https://doi.org/10.1177/097185241001400308
Saxena, G. (2016). Marketing rural tourism: Experience and enterprise. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 24(14), 133–178. https://doi.org/10.4337/9781784710880
Sharma, P., & Varma, S. (2008). Women empowerment through entrepreneurial activities of self-help groups. *Indian Research Journal of Extension Education, (8), 1.*
Sohu, J. A., Hussain, N., Memon, S., Junejo, A. H. J. H., & Sohu, S. M. (2022). Impact of entrepreneurship on women's empowerment. *Journal of Peace, Development and Communication, 6*(2), 504–519. https://doi.org/10.36968/JPDC-V06-I02-35
Tjilen, A. P., Fitriani, H. T., Maturan, A. Y., Ririhena, S. W., & Manuhutu, F. Y. (2019). Participation in empowering women and the potential of the local community economy: A case study in Merauke Regency, Papua Province. *International Journal of Management, Engineering and Technology.* http://www.iaeme.com/Home/issue/IJMET?Volume=9&Issue=12
World Tourism Organization. (2004). *Indicators of sustainable development for tourism destinations: A guide book.* Madrid: World Tourism Organization.